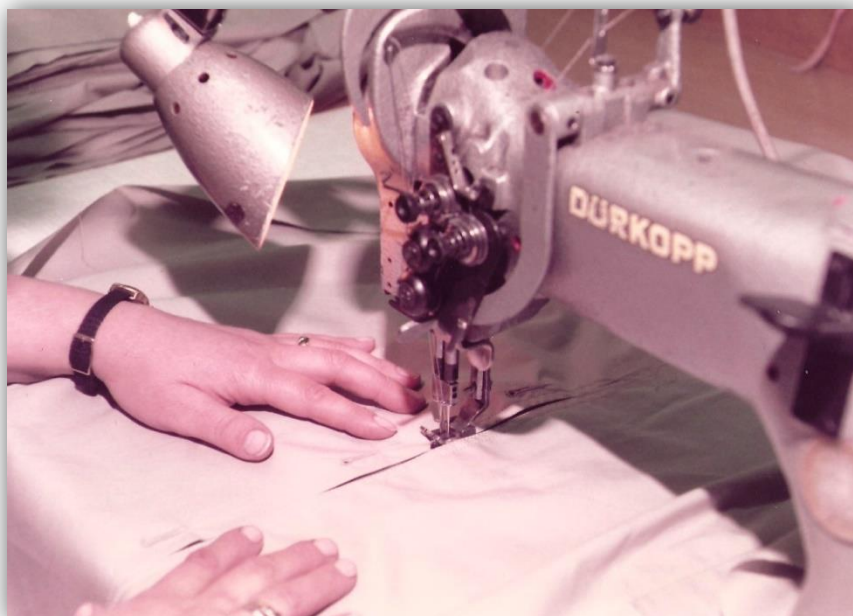

OSNOVNA ŠOLA I MURSKA SOBOTA
ŠTEFANA KOVAČA 32
9000 MURSKA SOBOTA

RAZISKOVALNA NALOGA
PRETRGANA NIT ŠIVILJE V MURI
IZ PODROČJA ZGODOVINE

PRIPRAVILI:

Lina FEFER

Neža ŠTEINER

MENTORICA:

Jasna ŽIŽEK

MURSKA SOBOTA, marec 2020

ZAHVALA

Zahvaljujemo se vsem, ki so nama pomagali pri raziskovanju zgodovine in zgodb o tovarni Mura.

*V veliko pomoč so nama bili informatorji, g. Milan Mörec, g. Jože Türkl, ga. Jolanka Karas,
ga. Bernarda Horvat, g. Geza Fujs, ga. Simona Baler in g. Branko Šteiner.*

*Zahvala gre tudi učiteljici Ireni Varga Dervarič, ki nama je pomagala pri angleškem prevodu
povzetka in učiteljici Andreji Ošlaj, ki je nalogo lektorirala.*

*Najbolj hvaležni pa sva za pomoč in spodbudo mentorici, Jasni Žižek, ki naju je pripeljala do
zastavljenega cilja.*

POVZETEK

Mura je reka in nekoč je bila to tudi mogočna tekstilna tovarna, ki je zaposlovala zavidljivo število Pomurcev. Njena zgodovinska pot se začne v manjšem tekstilnem obratu leta 1925 in konča s sklonjeno glavo leta 2019, ko ji po mnogih oblikah pomoči in prestrukturiranja ni uspelo nadaljevati poslovne poti. V raziskovalni nalogi z naslovom, Pretrgana nit šivilje v Muri, je predstavljena zgodovinska pot tovarne Mura in življenjske zgodbe zaposlenih, ki so v njej delali v različnih obdobjih. Razpon zgodb sega v leta, ko se je socialna skrb za delavca šele začela, ko so na obiske prihajali visoki državni predstavniki, med drugimi tudi Tito, preko obdobja, ko je bilo delo v Muri trdo, ampak prijetno, ko so bile plače zaposlenih primerljive z zdravniškimi in ko so stanovanjsko in družinsko problematiko rešili kar v tovarni. Zadnje obdobje pa je pripoved delavke, ki je okusila bridek konec nekoč mogočnega podjetja, ki se ga starejše generacije spominjajo nostalgичno, pri mladih pa zgodba Mure počasi tone v pozabo.

Ključne besede: Mura, Murska Sobota, šivilja, zgodbe

Abstract

Mura is the river and it was also a powerful textile factory that was employing an enviable number of people from Pomurje. Its historical journey started in a small textile plant in year 1925 and ended with bowed head in year 2019. Then, after many assistance forms and restructuring, the factory was not successful to continue its business path. The research paper titled *Pretrgana nit šivilje v Muri* presents the history of the Mura factory and the life stories of its employees who worked there at various times. The range of stories goes back to the years when social worker care had just only begun. They describe the time when factory was visited by senior state officials, including Tito, when work in Mura was hard but pleasant. These stories take us back to the times when employees' salaries were comparable to medical ones and when housing and family problems were solved at the factory itself. The last period, however, is the story of a worker who tasted the abrupt end of a once-powerful company, which the older generations remember nostalgically. But for young people, the story of Mura is slowly being forgotten.

Keywords: Mura, Murska Sobota, deressmaker, stories

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	6
2. METODOLOGIJA DELA	7
3. ZGODOVINA MURE	8
3.1 ZAČETKI V CVETIČEVI TOVARNI	8
3.2 MURINA ZGODBA DO OSAMOSVOJITVE SLOVENIJE	11
3.3 MURA PO OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE	14
3.4 ZADNJA LETA IN DOKONČNO ZAPRTJE TOVARNE	14
4. MURA - OSEBNO	17
4.1 VODSTVENI KADER	17
4.1.1 Pogovor z Milanom Mörcem	17
4.1.2 Pogovor z Jožetom Türklom	23
4.2 DELAVSKI KADER	29
4.2.1 Pogovor z Jolanko Karas	29
4.2.2 Pogovor z Bernardo Horvat	32
4.2.3 Pogovor z Gezo Fujsom	35
4.2.4 Pogovor s Simono Baler	38
5. ZAKLJUČEK	40
KAKO NAPREJ?	41
VIRI IN LITERATURA	42

1. UVOD

Zgodovina Mure sega v davno leto 1925, ko je na treh šivalnih strojih začelo nekaj šivilj šivati spodnje perilo v Cvetičevi tovarni. Z združitvijo Cvetičeve in Šiftarjeve tovarne je Murska Sobota že pridobila podlago za razvoj večjega tekstilnega obrata. Po komunističnem prevzemu oblasti in vztrajnosti šivilj se je v Murski Soboti začela pisati zgodovina tovarne Mura, ki je bila sinonim za kakovost in Prekmurje.

Zakaj je tema najine raziskovalne naloge ravno tovarna Mura? 30. julija 2019, torej lansko leto, je bil dan, ko je tovarno, ki je dajala kruh mnogim Pomurcem, zapustila zadnja delavka. S tem se je zaključila skoraj stoletna zgodovina tekstilnega giganta, ki ni našel rešitve za svoj obstoj. Raziskovalno nalogo sva v grobem razdelili na dva dela. V prvem delu naju je zanimalo vse, kar se je dogajalo s tovarno skozi njeno delovanje, ker pa sva teorijo želeli podkrepiti še s pričami, sva v drugem delu zbrali pogovore z informatorji, ki bi nama pomagali pri rešitvi najinih raziskovalnih vprašanj.

Tekom dela sva si zastavili tudi tri hipoteze. V prvi sva trdili, da je bilo delo v Muri izjemno težko in se delavci niso z veseljem vračali na delavno mesto. Torej jim je bilo delo bolj v breme kot v veselje. Kot drugo trdiva, da je bilo za delavce boljše poskrbljeno v obdobju bivše skupne države Jugoslavije kot po osamosvojitvi Slovenije in kot tretje predvidevava, da je bilo ves čas do propada podjetja Mura dobro poskrbljeno za delavčev prosti čas.

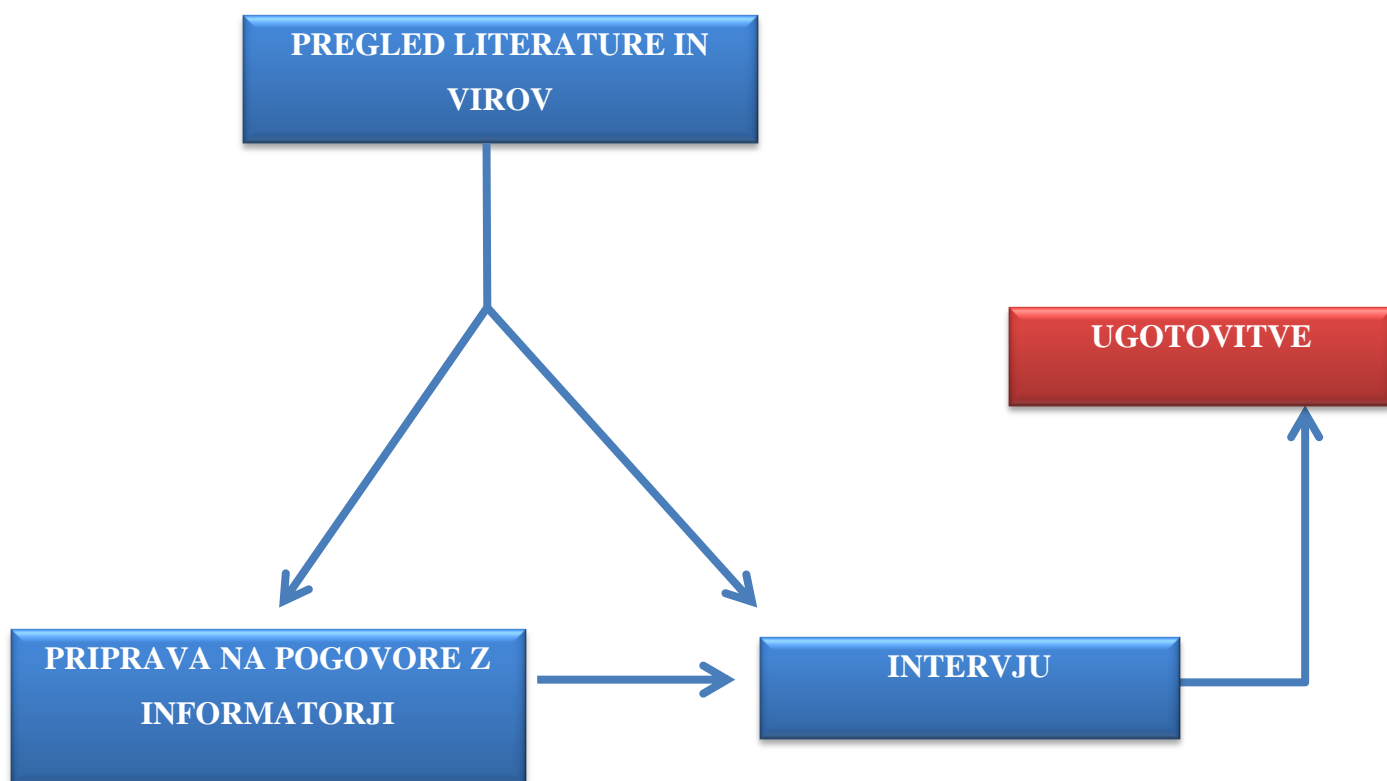
S pomočjo teoretičnega znanja ob prebiranju literature, internetnih virov in internega gradiva podjetja Mura ter pripovedovanju informatorjev bova hipoteze potrdili ali ovrgli. Vsekakor naju čaka zgodba o Muri, s katero je povezano skorajda sleherno gospodinjstvo v Prekmurju, ki bo zelo čustvena in nostalgčna, prav gotovo pa zelo zanimiva.

2. METODOLOGIJA DELA

Pri pripravi raziskovalne naloge smo uporabljali metode znanstvenega proučevanja, in sicer:

- Pregled in pridobitev podatkov iz literature: *Fujs Metka, Mura - odprto: ustvarjalni svet soboške modne konfekcije, Murska Sobota 2012. Več avtorjev, Uf, Industrija!, Maribor 2012.*
- Pridobitev podatkov iz diplomskih del: *Kosi Anita, Vpliv prestrukturiranja podjetja Mura d. d. na človeške vire, Maribor 2004, Forjan Nataša, Stanje tekstilne industrije v Sloveniji: primer Mure d. d., Ljubljana 2003.*
- Pridobitev podatkov iz internih gradiv podjetja Mura: *Gibanja na področju kadrov, družbenega standarda, varnosti in zdravja pri delu ter požarnega varstva v Muri, d. d., Organizacijski predpisi o ugotavljanju nagrad, premij in dodatkov za leto 1991 ...*
- Pridobitev virov iz časnikov: *Murnin gvant. Novine, Murska Krajina.*
- Pridobitev virov iz spletnih strani: *Pomurski muzej Murska Sobota, Radio televizija Slovenija, Evropska komisija, SSKJ.*
- Informatorji: *Milan Mörec, Jože Türkel, Bernarda Horvat, Geza Fujs, Jolanka Karas, Simona Baler*
- Analiza pridobljenih podatkov.

3. ZGODOVINA MURE

Pomurski človek je izjemno navezan na reko, ki s svojim melanholičnim tokom reže po pomurskih ravninah. Mura je reka in Mura je bila tovarna, v katero je bilo vključeno zavidljivo veliko število Pomurcev. Tovarna ni imela le gospodarskega pomena, ampak je prav tako zagnala socialno bolj okrepljeno kolesje pomurskega človeka, katerega glavni prihodek je bila njiva. Tekstilna industrija je krojila vsakdan pomurskega delavca dolgih 94 let in po besedah najinih informatorjev bi njena zgodba lahko trajala še danes.

3.1 ZAČETKI V CVETIČEVI TOVARNI

Tovarna moške in ženske konfekcije¹ v Murski Soboti je dobila svoje ime po reki Muri; kot mesto, v katerem je, in kot mnoge druge organizacije ali društva v pomurskem prostoru. Njeni začetki so se začeli v soboški trgovini Janeza Cvetiča. Tam, kjer je njegova žena Irma, šivilja², šivala perilo za prodajo. Leta 1925 je s štirimi pomočnicami na štirih strojih na nožni pogon začela izdelovati moško perilo, najprej za prodajo v lastni trgovini, nato še za druge trgovce v mestu. Elektrifikacija in nakup novih čeških strojev leta 1926 sta omogočila nagel razvoj obrata, ki je v desetih letih postal največja tovarna te vrste v tedanji Dravski banovini³, zaposloval do 150 delavk in se uradno imenoval Janez Cvetič – industrija perila Murska Sobota.⁴

Slika 1: Šivalnica v Cvetičevi tovarni perila, trideseta leta 20. stoletja⁵

¹ Serijsko, navadno industrijsko izdelana oblačila.

Vir: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=konfekcija> (20. december 2019).

² Ženska, ki se poklicno ukvarja s krojenjem in šivanjem zlasti ženskih oblačil iz lahkih tkanin.

Vir: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=%C5%A1ivilja> (20. december 2019).

³ Dravska banovina je bila od leta 1929 do 1941 upravna enota na delu ozemlja današnje Slovenije. Kot ena izmed devetih banovin, upravnih enot Kraljevine Jugoslavije.

Vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Dravska_banovina (20. december 2019).

⁴ Fujs Metka, Mura – odprto ustvarjalni svet soboške modne konfekcije, str. 5.

⁵ Fujs Metka, Uf, Industrija, str. 122.

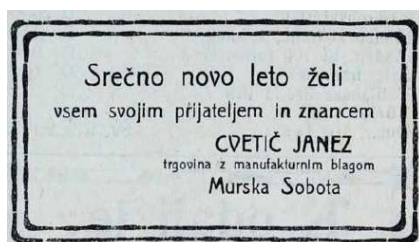

Slika 2: Janez Cvetič s svojimi šiviljami⁶

Slika 3: Delavka v tovarni⁷

Naglemu razvoju je botrovalo veliko povpraševanje po konfekcijskem perilu na trgih tedanje Kraljevine Jugoslavije, ki so dolgo ostali največje prodajno območje tovarniških izdelkov. Pa tudi poceni delovna sila, ki je v prenaseljenem in gospodarsko slabo razvitem Prekmurju ni nikoli primanjkovala. Delavke v tovarni so bile domačinke, ki so v 80 odstotkih prihajale s podeželja, neizobražene in priučene za delo.⁸

Slika 4: Novoletna voščilnica Janeza Cvetiča iz leta 1925⁹

Cvetičev poslovni uspeh, s katerim je postal eden najpremožnejših soboških meščanov, je Ludvika Šiftarja spodbudil, da je odkupil opremo iz stečajne mase tovarne perila Landaiss, d. d., Zagreb in leta 1932 v Murski Soboti zagnal še eno tovarno konfekcijskega perila, imenovano Ludvik Šifta – tvornica perila Murska Sobota. Tovarna je bila sodobneje opremljena kot Cvetičeva in je omogočala produktivnejše delo v boljših delovnih razmerah, zaradi česar ji je začela kmalu konkurirati. Vendar sta imeli obe dovolj dela, bistveno pa ju ni prizadela niti druga svetovna vojna, ko sta šivali perilo za vojsko.¹⁰

⁶ Vir: <https://www.rtvsllo.si/gospodarstvo/foto-in-video-murina-zgodba/207578> (18. december 2019)

⁷ Fujs, Uf, Industrija, str. 123.

⁸ Fujs, Mura - odprto, str. 6.

⁹ Novine, št. 1, leto XIII, 3. januar 1926, str. 6.

¹⁰ Fujs, Mura - odprto, str. 6.

Oba obrata tovarne sta omenjena v časopisu Murska krajina¹¹, kjer poudarjajo, da je bila za uspeh tovarne bistvena dobra organiziranost, kakovost in konkurenčne cene. Leta 1939 je Cvetičeva tovarna zaposlovala okrog 150 delavk, ki so šivale na 130 sodobnih šivalnih strojih. Tehnično plat Cvetičeve tovarne je vodila njegova žena, Irma Cvetič. Pisec članka poudarja, kako pomembno je, da se dekleta lahko zaposlijo doma in ne iščejo sezonskega dela.¹²

Slika 5: Časopisni članek ob 20. obletnici priključitve Prekmurja k Sloveniji¹³

Po končani vojni in zmagi socialistične revolucije je bila v takratni Jugoslaviji z različnimi ukrepi nove oblasti skoraj vsa zasebna lastnina spremenjena v državno ali pozneje družbeno. Država je v prvi etapi nacionalizacije¹⁴, ki je trajala do konca 1946, poddržavila velik del gospodarskih podjetij, proces pa je končala leta 1948 s poddržavljanjem vseh preostalih podjetij in bank. V Prekmurju je nova oblast nacionalizirala takoj po osvoboditvi. Zagon proizvodnje v Šiftarjevi in Cvetičevi tovarni je organizirala že aprila 1945, čeprav je dejanska razglasitev šele sledila. Ludvik Šiftar je pobegnil pred ukrepi oblasti v tujino in je bil v odsotnosti obtožen sodelovanja z okupatorjem, njegovo premoženje je bilo zaplenjeno. Posest

¹¹ Tednik za gospodarstvo, prosveto in politiko, Murska krajina, je s 6. marcem 1932 začel izdajati Konzorcij Murska krajina, ki so ga ustanovili prekmurški pristaši vsedržavne stranke JRKD (Jugoslovanska radikalna kmetijska demokracija) skupaj s tovarnarjem Josipom Benkom in poslancem Antonom Hajdinjakom.

Vir: [https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/murska-krajina-\(1932-1941\).html](https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/murska-krajina-(1932-1941).html) (20. december 2019).

¹² Murska krajina, št. 14, let. I, 18. junij 1939, str. 2.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Spremeniti privatna, zlasti proizvodna sredstva, podjetja v državna, družbena; poddržaviti, podružbiti.

Vir: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=nacionalizirati> (20. december 2019).

Janeza Cvetiča je bila zaplenjena po Odloku predsedstva Avnoja¹⁵ iz leta 1944. Cvetič je bil interniran v taborišče Strnišče pri Ptuj, kjer je zbolel in je nato umrl v mariborski bolnišnici.¹⁶

3.2 MURINA ZGODBA DO OSAMOSVOJITVE SLOVENIJE

Obe tovarni perila sta bili po zaplembi začasno predani v upravljanje Komisiji za upravljanje z narodno imovino (KUNI). Z uradno nacionalizacijo je iz obeh tovarn, ki sta bili ocenjeni kot gospodarski podjetji republiškega pomena, leta 1947 nastalo novo podjetje imenovano Tovarna oblačil in perila Mura Murska Sobota. V sodni register je bilo vpisano kot podjetje za izdelovanje moške lahke konfekcije in je imelo zaposlenih 600 delavcev. Tedanji razvojni načrt Slovenije ni predvideval tovrstne industrije v Murski Soboti, vendar je republiško ministrstvo za industrijo leta 1948 popustilo pred javno demonstracijo delavk in ohranilo obrat z zmanjšanjem števila zaposlenih na manj kot polovico.¹⁷

Tekstilna industrija je imela v Sloveniji v prvi petletki¹⁸ zelo slabo rast, njen pravi razvoj se je začel šele v petdesetih, predvsem pa v šestdesetih letih. Na začetku petdesetih je republiško upravljanje nad podjetjem prevzela lokalna skupnost, kar je ugodno vplivalo na razvoj podjetja. Mura je leta 1953 začela postopno vlagati v obnovo in razširitev proizvodnje, s čimer se je povečalo tudi zaposlovanje. Proizvodnja se je do šestdesetih let širila sredi Murske Sobote na območju nekdanje Cvetičeve tovarne, med današnjo Ulico arhitekta Novaka, Gregorčičevo, Slomškovo in Slovensko ulico. Prelomno za nekdanjo tovarno perila pa je bilo leto 1961, ko je bil zgrajen nov obrat moških oblačil v mestni industrijski coni ob Panonski ulici na Plesah, kjer je stekla izdelava moških oblek, vetrovk, moških hlač ter moških in ženskih plaščev. Tovarna je kmalu zaposlovala okoli 1500 delavcev in se je s svojimi izdelki prvič pojavila na tržiščih tedanje Českoslovaške republike in ZR Nemčije. Potrebo po ustrezno izobraženih ali priučenih kadrih je Mura reševala s soustanoviteljstvom konfekcijske šole v Zagrebu leta 1958 in ustanovitvijo lastnega Centra za vzgojo kadrov v Murski Soboti leta 1961.¹⁹

---

¹⁵Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije – AVNOJ (Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije), to je vrhovni politični in predstavniški organ nastajajoče Jugoslavije.
Vir: <https://zgodovinanadlani.si/1942-i-zasedanje-avnoj-a/> (20. december 2019).

¹⁶ Fujs, Mura - odprto, str. 7.

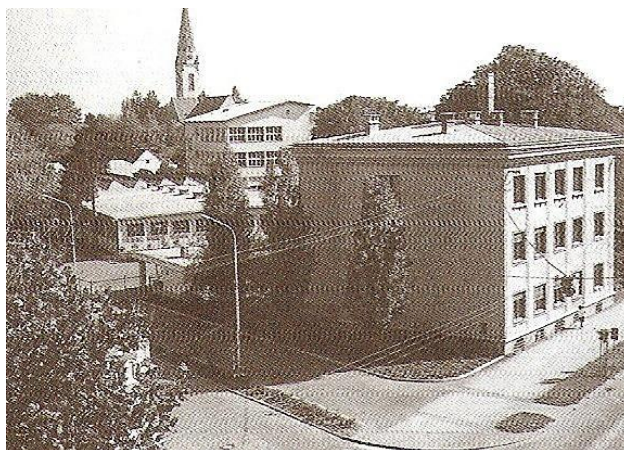
¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Petletna doba, namenjena za dovršitev kakih načrtov.

Vir: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=petletka> (20. december 2019).

¹⁹ Fujs, Mura - odprto, str. 9.

Slika 6: Tovarniški kompleks, ki je bil v uporabi do leta 1975.²⁰

Posledica vedno večjega povpraševanja je bila tudi leta 1962 končana prenova obrata perila. Mura je s svojo proizvodnjo postopoma obvladala trg takratne države, z oglašanjem, ki je že ponujalo celovite kolekcije jesen-zima in pomlad-poletje, pa se je uveljavila tudi na tujih tržiščih. Obrat moških oblačil je bil leta 1969 razširjen, njegov osrednji program pa so postali moške obleke in plašči.²¹

Slika 7: Delavke v Muri leta 1961²²

Leta 1971 je bil v industrijski coni zgrajen še prvi del obrata ženske konfekcije, katerega osrednji proizvodni program so bile ženske obleke, plašči in kostimi. V okviru nove organiziranosti delovnih organizacij so takratno podjetje sestavljale temeljne organizacije

²⁰ Fujs, Uf, Industrija, str. 123.

²¹ Fujs, Mura - odprto, str. 9.

²² https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tovarna_perila_in_pletenin_Mura_1961.jpg Avtor slike Jože Gal. (20. december 2019).

Perilo, Oblačila in Ženska oblačila, ki so postopoma povečale svojo zmogljivost z novimi obrati. Do leta 1975 je število zaposlenih naraslo na 3200, predelali so 9 milijonov kvadratnih metrov tkanin letno, podjetje pa je svoje izdelke prodajalo ne le v Sloveniji in Jugoslaviji, pač pa tudi v ZR Nemčiji, Veliki Britaniji, Švici, Belgiji, ZSSR, na Nizozemskem in Švedskem. Proces razvoja v tem obdobju je dosegel vrhunec z ustanovitvijo mešane družbe Westmur leta 1979 v ZR Nemčiji in postavitvijo prvih trgovin v tujini. Del sistema Mura so bili tudi industrijski obrati v Prosenjakovcih, Ljutomeru, Gornjih Petrovcih, Gornji Radgoni in Lendavi.²³

Slika 8: Obrat Mure na Plesah²⁴

Konec osemdesetih let je število zaposlenih doseglo 6500, posredno pa je bila z njo povezana četrtina vsega pomurskega prebivalstva. Mura je že od šestdesetih let sodelovala pri gradnji in nakupu stanovanj za delavce, ki so se priseljevali v Mursko Soboto, pozneje pa je odločilno spodbudila razvoj avtobusnega prometa, saj so ugotovili, da lahko potrebo po delavcih rešijo z njihovimi organiziranim prevozom iz domačih krajev. Mura je sodelovala pri gradnji počitniških objektov na turističnih območjih Slovenije in Hrvaške, z organiziranim odkupom umetniških del je pomembno podpirala umetnost, tako kot tudi šport s pokroviteljstvi športnikov in športnih prireditev.²⁵

Slika 9: Logotipi podjetja, ki so bili v uporabi od leta 1947 do druge polovice 90-ih let²⁶

²³ Fujs, Mura - odprto, str. 11.

²⁴ Vir: www.museu.eu (20. december 2019)

²⁵ Fujs, Mura - odprto, str. 12.

²⁶ Fujs, Uf, Industrija, str. 126.

3.3 MURA PO OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE

Razpad Jugoslavije, leta 1991, je za Muro pomenil prelom z dotedanjim razvojem in načinom delovanja. Izgubila je veliko tržišče, ki ga je obvladovala in poznala, 95 odstotkov zmogljivosti pa je morala usmeriti na izvoz. Od takrat je vzporedno tekел proces nagovarjanja tujih kupcev, razvoja predstavništev, vzpostavljanja široke trgovske mreže (62 trgovin v Sloveniji in tujini) ter skoraj nepreglednega strukturiranja blagovnih znamk ali modnih linij na eni strani ter preusmeritev obsežnih proizvodnih zmogljivosti v dodelavne posle za tuje partnerje na drugi strani. Šele na prehodu v novo tisočletje so se v Muri znova zavedli, kako pomembna je prepoznavnost krovne blagovne znamke Mura, ki so jo po svoje zanemarjali tako, da so nenehno spreminjali njeno grafično podobo, pa tudi tako, da so ob njej razvijali serijo blagovnih znamk, od katerih pa so se resnično prijele le nekatere. V iskanje novih rešitev je bilo vloženih veliko sredstev in energije, izvedenih je bilo veliko poskusov, od katerih so se eni pokazali kot uspešni, drugi pa zgrešeni tudi zato, ker so ali niso vztrajali predolgo.²⁷

3.4 ZADNJA LETA IN DOKONČNO ZAPRTJE TOVARNE

Zadnji poskus ohranitve sistema, ki je po obsegu presegel samega sebe, čeprav se je tedaj število zaposlenih skrčilo na še vedno zelo številčnih 4500 delavcev, je bilo oblikovanje Skupine Mura leta 2004, ki naj bi v srednji in jugovzhodni Evropi ponujala celovit modni inženiring. Spremembe gospodarskega okolja v Evropi so Muro in lastnike, ki jih je vzpostavil sistem privatizacije v samostojni Sloveniji, ujele slabo pripravljene. Vrhunec gospodarske in finančne krize se je leta 2010 končal s stečajem tedanjega podjetja.²⁸

Slika 10: Tihi protest delavcev Mure poleti 2009.²⁹

²⁷ Fujs, Mura - odprto, str. 12.

²⁸ Fujs, Mura - odprto, str. 12.

²⁹ Vir: <https://www.rtvsl.si/slovenija/protest-delavcev-mure-molk-in-stisnjene-pesti/208240> (19. januar 2020).

Potem ko je podjetje Mura-Evropska hiša mode d.o.o. odkupilo del programa in proizvodnih zmogljivosti Mure d.d., je bila oblikovana nova družba Mura in partnerji d.o.o., ki je v zapisanem poslanstvu sledila viziji prvotnega podjetja ter ohranjala temeljno blagovno znamko in uveljavljanje modne linije. Avgusta 2011 je podjetje Mura kupila Skupina AHA. Podjetje se je od tedaj delilo na Muro in partnerje, ki so šivali oblačila za tuje blagovne znamke, ter na Muro-Evropsko hišo mode (Mura EHM), ki je tržila lastno blagovno znamko. Podjetji sta zaposlovali 1500 delavcev, prodaja konfekcijskih izdelkov pod lastno blagovno znamko pa je dosegala okoli 9 odstotkov celotnih prihodkov družbe. Preostali prihodek je dobila s šivanjem za tuje naročnike oz. za kupce, opravljanjem storitev in logistiko.³⁰

Slika 11: Leta 2009 si v Murinih trgovinah lahko z nakupom majice z znakom za neskončnost prispeval v sklad za rešitev družbe³¹

Skupina AHA je Muro kupila za skoraj deset milijonov evrov. Predlog za začetek stečajnega postopka Aha Skupine je na sodišče vložilo podjetje TCK, na katero je banka Hypo Alpe-Adria-Bank prenesla slaba posojila. V maju 2014 je Aha Mura končala v stečaju.³²

Ko je že vse kazalo, da se bodo Murini stroji za vekomaj ustavili, je družba Arum, ki jo je ustanovil Dušan Gomboc, začela šivati oblačila po meri in odprla prvo lastno prodajalno. Zaposlil je okoli 300 šivilj. Večino oblačil Arum (od zadaj naprej pomeni Mura) je šival za tuje poslovne partnerje, v najemu pa imel blagovno znamko Mura in eMura.³³

³⁰ Fujs, Mura - odprto, str. 13.

³¹ Vir: <https://www.rtvsllo.si/gospodarstvo/mura-podlesnik-potrebuje-enajst-milijonov/207740> (12. januar 2020).

³² Vir: <https://siol.net/posel-danes/novice/nekdanji-lastnik-mure-v-stecaj-433162> (12. januar 2020).

³³ Vir: <https://www.dnevnik.si/1042757799> (12. januar 2020).

Leto 2019 pa je pomenilo konec za Muro. Dušan Gomboc, lastnik Aruma, ostanka nekdanje Mure, je na jutranjem sestanku zaposlene obvestil, da bo na okrožno sodišče v Murski Soboti podal predlog za stečaj, ker druge rešitve za podjetje ni. 15. julija 2019 je stečajni upravitelj Igor Bončina 243 delavcem družbe Arum izročil odpovedi iz poslovnega razloga. Do konca odpovednega roka konec meseca so delavci, ki so bili na čakanju, opravili preostale naloge. 20 delavcev je še ostalo za nedoločen čas, da dokončno izpraznijo Muro in končajo neurejene posle.³⁴

Slika 12: Nekdaj živahno delovišče danes sameva³⁵

Slika 13: Današnja še vedno polna skladišča³⁶

³⁴Vir: <https://www.rtvsllo.si/gospodarstvo/se-en-stecaj-na-pogoriscu-mure-243-delavcev-aruma-dobilo-odpoved/494538> (12. januar 2020).

³⁵ Avtor fotografije Neža Šteiner, 18. september 2019.

³⁶ Avtor fotografije Neža Šteiner, 18. september 2019.

4. MURA - OSEBNO

Tovarna Mura je na svojem višku zaposlovala čez šest tisoč Pomurcev in Pomurk. V pokrajini ob Muri ni bilo vasi, iz katere se ne bi vsako jutro dan začel s tako imenovanim »Murašem« - avtobusno linijo, ki je naznanjala odhod delavcev na delo ali domov. Če si dopustoval v enakem terminu, kot so dopustovali delavci Mure, si imel občutek, da se je na slovensko obalo preselila polovica Prekmurja.

Čeprav najini starši niso bili zaposleni v Muri, pa z velikim veseljem in posebnim žarom v očeh razlagajo, kaj je Mura pomenila in kako kakovosten je bil »Murin gvant«. Vsak izmed njih ima še danes kakšen kos Murine obleke in se pohvali, da je ravno takšen kot takrat, ko so ga kupili. Tudi obisk Murine industrijske prodajalne je bilo svojevrstno doživetje, saj je vsak kupec iskal kakšnega zaposlenega, ki je lahko koristil dodatni popust.

Mura — nekoč mogočna tovarna z zavidljivim številom zaposlenih, danes pa nostalgičen spomin na lepe socialne čase, ko je bil delavec kralj in poklic šivilje cenjen. Ker naju je zanimalo, kako so Muro kot osebno izkušnjo doživljali zaposleni, sva se podali na teren. Obiskali sva bivše zaposlene v Muri, ki so z nama delili različne zgodbe. V Muri je bila masovna proizvodnja, prav tako bi masovno lahko anketirale bivše zaposlene, ampak sva se raje odločili in se usmerili na manjše število informatorjev, ki so nama zaupali svoje osebne zgodbe in so bili zaposleni v tovarni v različnih obdobjih.

4.1 VODSTVENI KADER

Za dobro blagovno znamko in dobro stoječim podjetjem mora stati tudi dober vodstveni kader. Zanimalo naju je, kakšne spomine ima na delo v Muri bivši generalni direktor Mure, Milan Mörec.

4.1.1 Pogovor z Milanom Mörcem

Gospoda Milana Mörca sva obiskali v prostorih bivšega obrata Mure v Gornjih Petrovci, kjer je še danes uspešni direktor lasnega podjetja Moda MI & LAN d.o.o. s preko 150 zaposlenimi, večinoma bivšimi delavci Mure. Gospod Milan Mörec se je rodil leta 1951. Ko je bil mlad, je hotel postati tehnik. Takrat je v pomurskem okolju bila Mura hit mode in zaposlovala 6.500 zaposlenih. Pomurje in Murska Sobota sta bila odvisna od Mure. Po osnovni šoli je šolanje nadaljeval na gimnaziji in bil kot mnogi dijaki v Murski Soboti Murin štipendist. Veselje do mode ga je spremljalo že od mladih let. Že takrat mu je bilo pomembno, da so ljudje lepo oblečeni, čisti ... in vse to je ponujala Mura, brez katere se po besedah našega informatorja Pomurska regija sploh ne bi razvijala. Mura je dajala velik poudarek na

socialni razvoj delavca. V tistem obdobju socializma se je na veliko gradilo in kar je še najpomembneje, vložena so bila velika sredstva za razvoj podjetja.³⁷

Slika 14: Logotip podjetja Moda Mi&lan in blagovne znamke Morro³⁸

Gospod Mörec ugotavlja, da so se težave v Muri začele leta 1990 ob prehodu iz bivše države Jugoslavije v samostojno Slovenijo in takrat Mura ni mogla imeti več 6.500 zaposlenih, zato jih je znižala na 4.500, seveda se je ta številka še postopoma zniževala. Za Muro ni bilo pomembno samo to, da je šivala, temveč tudi, da se je razvijala. V svojih najboljših časih je širila znanje, takrat je bilo v njej največ znanja v Evropi, predvsem konfekcijskega. Pomembno in zelo praktično je bilo to, da je bilo več različnih strokovnjakov na enem mestu, tekstilni mojstri, svetovalci za tuje firme, tehnologi in še kdo. Mura je v najboljših časih delala z več kot 4.000 različnimi blagovnimi znamkami po celem svetu.

Slika 15: Mura je bila v 80-ih letih vodilna na področju tekstilne tehnologije³⁹

Imela je številne mednarodne projekte. Najbolj sta g. Mörcu ostala v mislih projekta z Egiptom in Rusijo. To so bili projekti, ki so bili za mlade velike priložnosti, s tem so si krepili mednarodne vezi in se podajali v svet ter se tam učili. To se je spremenilo v 90-ih, ker je po

³⁷ Intervju z Milanom Mörcem, 26. november 2019.

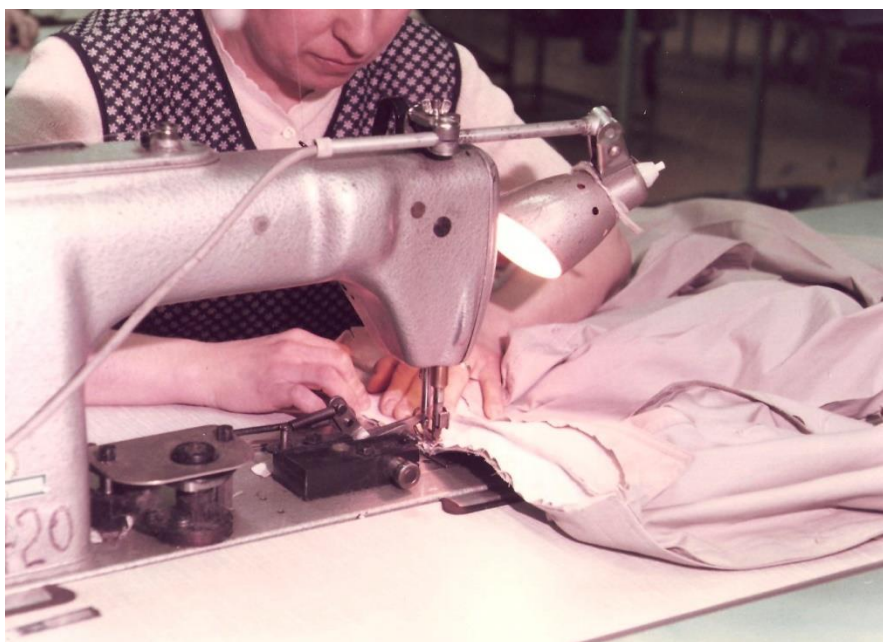
³⁸ Vir: <http://www.modami-lan.com/> (11. januar 2020).

³⁹ Arhivsko gradivo tovarne Mura.

besedah g. Mörca nekdo mislil, da je to nizko donosna veja, kjer ni toliko dobička, kar je res. V času Jugoslavije je Mura delala 60 % za tuje znamke, 40 % pa svojo znamko in potem se je trg spremenil. Začela je delati le za tuje blagovne znamke. Seveda so bila vlaganja v lastno znanje in mednarodno širjenje.

V tem obdobju se je naučil veliko jezikov, saj so morali za mednarodne operacije znati najmanj tri jezike. V Egipt so jih povabili predvsem zaradi kakovosti in strokovnega kadra. Tam je Mura imela zelo donosen projekt. Ni prodajala samo blaga, temveč tudi znanje. Po mnenju g. Mörca so Pomurci dvomili v svojo znamko, ker so mislili, da niso dovolj sposobni in so zato prišli tuji menedžerji, ravno to je bila po njegovem mnenju velika napaka. Ampak to je tista grenka zgodba, sicer pa še vedno misli, da ima tekstilna veja še vedno veliko lepega. Lepota je tudi v tem, da v tej vrsti proizvodnje nikoli ne bo robotov. Robot ne more sešiti obleke, zato ker so to tako tehnično zahtevni materiali, odvisna je od ljudi, ki to kreirajo, ljudi, ki to modelirajo in ljudi, ki to pripravljajo.

Slika 16: Murina šivilja pri delu⁴⁰

Ob vprašanju, kakšni so bili odnosi med delavci, nam je g. Mörec povedal, da je bila Mura zelo veliko podjetje in so bili odnosi dokaj korektni, vendar pa so se med tako velikim številom zaposlenih našli delavci, ki niso čutili tako velike pripadnosti do svojega podjetja kot

---

⁴⁰ Arhivsko gradivo tovarne Mura.

ostali zaposleni. Vse roke niso iste. Delavci so imeli vodjo sindikatov, zaradi katerega so bili naši odnosi korektni in je vodstvo Mure vedno sodelovalo s sindikatom delavcev. Se pa v naši družbi najdejo tudi tisti, ki niso zadovoljni, tako včasih, kot tudi danes, vidimo ljudi, ki radi “nagajajo”. Mura je bila znana po tem, da je delala hitro, kvalitetno in ni zamudila nobenega roka. To je bilo takrat pomembno za preživetje podjetja. Kot primer g. Mörec pove, da so recimo danes dobili kose in so ga iz tujine poklicali, da končne izdelke potrebujejo že čez nekaj dni. Zato se morajo v tekstilni industriji zelo hitro odzvati. To pa je seveda spet odvisno od dobre organizacije, kar je Mura takrat tudi imela.

Slika 17: Dobra organizacija je ključ do uspeha⁴¹

Gospod Mörec je poudaril, da je Mura v njegovih časih zelo dobro poskrbela za delavce. Imeli so počitniški dom v Rovinju in na Pohorju. Tam so se delavci lahko odpočili od naporenega dela in si privoščili dopust, katerega si drugače ne bi mogli. Imeli so planinska in športna društva in se udeleževali tekmovanj po celotni bivši Jugoslaviji in dosegali visoke rezultate. Mura je zelo podpirala in vlagala v šport. Imeli so telovadnice in prav tako učitelja za rekreacijo. Ker so delavke vedno delale v sedečem položaju, so med njihovo 5-minutno pavzo uvedli krajšo telovadbo. Imeli so tudi svojo lastno ambulanto z laboratorijem in zobozdravnika, ki so ga delavci lahko obiskali med delovnim časom. Mura je dobro poskrbela za človeka, ne samo za delo, temveč tudi za prosti čas in druge dejavnosti

---

⁴¹ Vir: <https://novice.press/2019/08/02/reportaza-mure-ni-vec-na-tem-kraju-se-ne-bo-nikoli-vec-sivalo/> (12. januar 2020).

V tistem času je bilo delati v Muri ponos. Vsi so želeli delati tam, ker je nudila zelo dobro socialno varnost in imela dobre plače. To se je leta 1990 začelo rušiti. Če bi takrat poslušali drug drugega, bi Mura uspela. Z lastno izkušnjo je sedaj dokazal, da se da uspeti, prav tako je svoje znanje iz Mure sem prenesel na lastno podjetje. Tekstilna industrija se v tem času počasi izgublja, vendar, kot pravi sam, je še eden izmed borcev, ki se trudi, da ohrani to dejavnost. Danes pomeni delati v tekstilni industriji, da moraš biti hiter, kreativen in pošten sam do sebe. Nenazadnje je vse odvisno od delavcev, kakšen bo končni izdelek.

Ob vprašanju, ali si je predstavljal takšen konec za Muro, nam z otožnim glasom pove, da je bilo to za njega nekaj najtežjega. Veliko ljudi mu je reklo, da je Muro držal kot podporni steber. Zaradi osebnih razlogov jo je zapustil in prišel spet nazaj ter dva mesca razmišljal, kaj bi lahko naredil. Potem pa se mu je prikazala priložnost, ko ga je poklical nemški menedžer, ki mu je hotel predati obrat, ki ga je imela Mura v Gornjih Petrovcih. Takrat je bilo tam zaposlenih 80 delavcev. Ker je imel veliko znanja na tem področju, je ponudbo sprejel in še danes v tem obratu dela okoli 150 zaposlenih. Kar se je zgodilo v Muri, je bila za njega največja katastrofa. Prvič zaradi tega, ker je domačin, drugič, ker mu je Mura pomagala pri izobrazbi, si je nekaj ustvaril in predal svoje znanje mlajšim generacijam. Ko se danes pelje mimo Mure, mu je zelo težko, ko se spominja, kako polna življenja je bila, danes pa klavrno propada. Življenje je pač takšno, kot je.

Slika 18: Mednarodni projekt v Egiptu⁴²

Zanimalo naju je, če se mu je zgodilo kaj posebnega med službovanjem v Muri, kar se mu je zelo vtisnilo v spomin. Kot njegov največji dosežek g. Mörec izpostavi, da je bil nagrajenec Kraigherjeve nagrade⁴³, prav tako je prejel nagrado Gospodarske zbornice in še kakšno. Že prej je bilo omenjeno, da je Mura imela projekte tudi v Egiptu, kar je bil za njega še posebej šokantno, ko je videl, kaj se je v tistem mestu dogajalo. V Aleksandriji so poučevali več kot

⁴² Murin gvant, št. 3, 16. marec 2007, str. 1.

⁴³ Nagrada, ki jo podeljuje Gospodarska zbornica Slovenije za izjemne gospodarske dosežke.

16.000 ljudi, kar seveda ni bilo enostavno. Ta projekt je bil zelo zahteven, vendar so uspeli. Drugi projekt je bil v mestu Kairo, ki mu je posebno ostal v spominu, predvsem zaradi dveh stvari. Takratni predsednik Egipta, Hosni Mubarak⁴⁴ in takratni ameriški predsednik Bill Clinton⁴⁵, sta želela deklice rešiti patriarhata⁴⁶. To pomeni izkoriščanje mladih deklet, žensk pred moško nadvlado. Takrat je bil povabljen k temu projektu in takoj privolil. Organizirali so razgovore s temi deklicami in večina jih je bila zelo zakritih. Ko jih je videl, si je sam pri sebi mislil, da jim morajo pomagati. Takrat so jih v obratu zaposlili okrog 200. Žal pa se projekt ni obdržal dolgo, eden izmed razlogov je bil tudi to, da je sam takrat odšel iz Mure.

Vendar je vedel, da je s tem naredil nekaj dobrega in tudi še danes sliši, da tekstilna podjetja še vedno zaposlujejo takšne deklice, kot smo jih takrat mi. Bil je vesel, da niso več tako odvisne od moških in si lahko same služijo za kruh. Ko se je s tistimi ljudmi spoprijateljil, mu je bilo zelo težko oditi. Tamkajšnji ljudje so bili zelo čustveni in so ga imeli zelo radi. Zato se jim je ob slovesu po zvočniku zahvalili in poslovil po arabsko. Ko se je usedel v avto, so na njega metali cvetje in druge darove. To mu je zelo ostalo v spominu. Ta občutek, da ni pomagal le domačim ljudem, temveč tudi tujcem, ga še danes navdaja z veseljem in lepimi občutki.

Slika 19: Bivši direktor Mure Milan Mörec⁴⁷

⁴⁴ Mohamed Hosni Sajid Mubarak je bil 4. predsednik Egipta, ki je vladal med letoma 1981 in 2011.

Vir: <https://siol.net/novice/svet/umrl-je-nekdanji-egiptovski-predsednik-hosni-mubarak-> (25. februar 2020).

⁴⁵ William Jefferson Clinton Clinton je bil 42. predsednik Združenih držav od leta 1993 do 2001.

Vir: <https://www.biography.com/us-president/bill-clinton> (25. februar 2020).

⁴⁶ Ureditev, v kateri so družinski poglavarji očetje.

Vir: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=patriarhat> (25. februar 2020).

⁴⁷ <https://www.delo.si/gospodarstvo/podjetja/milan-morec-je-novi-direktor-tekstilnega-podjetja-rls.html> (11. januar 2020).

4.1.2 Pogovor z Jožetom Türklom

Gospod Jože Türkl je bil rojen 1953. Sedaj že upokojenec, nekoč pa predsednik sveta delavcev Mure, se z veseljem spominja svojih let v Muri. Sam pa pravi, da dlje časa je bil zaposlen, bolj grenak postaja njegov spomin. Gospod Türkl je bil najprej zaposlen v Intereuropi, potem pa je zasledil razpis za tajnika družbeno politične organizacije, na katerega se je prijavil in bil izbran. S svojim delom je pričel leta 1981. To je bilo obdobje še skupne države Jugoslavije in tudi ureditev podjetja je bila drugačna. V podjetju je skrbel za strokovno pomoč takratnemu sindikatu, političnim organizacijam in Zvezi komunistov.⁴⁸

Mura je bila takrat še iz pravnega vidika delovna organizacija, ki je temeljila na temeljni organizaciji združenega dela –TOZD. Tozd perilo, tozd ženska oblačila, tozd moška oblačila ... Njegova delovna pot se je sklenila po 28-ih letih dela v Muri s stečajem. Po spremembi družbenopolitičnega sistema tiste politične organizacije več niso delovale, v podjetju je ostal samo sindikat podjetja in prav tako se je njegovo delovno mesto preimenovalo v sekretarja sindikata in tako je profesionalno prevzel delo za sindikalno organizacijo. Ta je skrbela za sodelovanje med vodstvom in zaposlenimi, bil je pa tudi sindikat znotraj podjetja, ki je skrbel za kontroliranje, ali vse pravice delavcev delodajalec uresničuje, prav tako je bila njegova skrb sodelovanje pri razvoju podjetja.

Slika 20: Tekoči trak v obratu težke konfekcije leta 1962.⁴⁹

⁴⁸ Intervju z Jožetom Türklom. 18. december 2019.

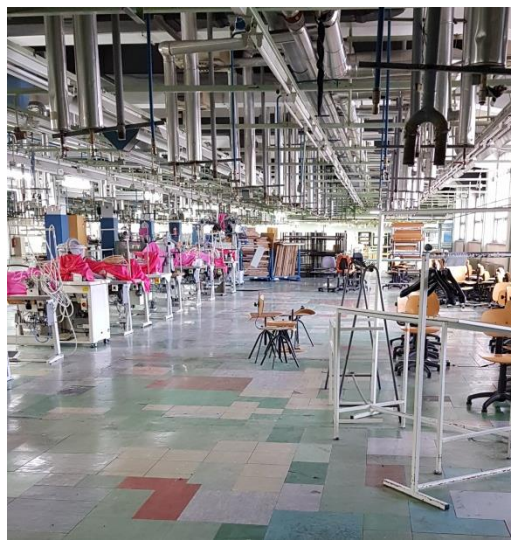
⁴⁹ Arhivsko gradivo tovarne Mura.

Sam razvoj Mure je gospod Türkl razdelil na dva sklopa. Na prvi sklop, ki se je dogajal v bivši socialistični ureditvi. Drugi sklop je pa od osamosvojitve Slovenije naprej. Najprej je šel razvoj navzgor, potem pa vedno bolj navzdol. Ta sprememba med obema razvojem je zelo velika, ker se je v prvem sklopu, v času Jugoslavije, dosti dalo na družbeni standard in na okolje, v katerem je Mura delovala. Na Muro je bilo vezano poleg tistih delavcev, ki so bili zaposleni, še najmanj 3–4 člani v pomurski regiji. Tako je bila Mura dejansko gonilna sila v pomurski regiji in je dajala kruh mnogim družinam. V Muri ni bila nobena redkost, da so delale celotne družine, torej oče in mati ter poleg tega še recimo oba otroka.

Ko se je Mura gradila in razvijala, je bilo veliko odpovedovanja. V soboto je bilo potrebno delati, prav tako občasno tudi v nedeljo. To delo delavcem ni bilo težko, saj so odhajali v službo z mislijo, da se gradi prihodnost njihovih otrok, ki bodo imeli možnost zaposlitve v Muri.

Drugače pa je bilo od leta 1994 naprej, saj se je število zaposlenih moralo zmanjšati na primerno število, dokler Mura d.d. leta 2009 ni odšla v stečaj. In vsi tisti, ki so bili takrat mladi delavci, so se spraševali, kje je zdaj tista vizija, da delajo za prihodnost svojih otrok. Dejansko tega več ni bilo in to je veliko razočaranje.

Slika 21: Nekdanji prostori Mure še vedno čakajo na potencialnega kupca.⁵⁰

Gospod Türkl nama je povedal, da je bilo za delavca v preteklosti zelo dobro poskrbljeno. Seveda so bile večinska delovna sila šivilje v različnih obratih. V starem sistemu je bila Mura zelo družbeno odgovorna do zaposlenih, do okolja in pa do samega vodenja podjetja.

⁵⁰ Avtor fotografije Neža Šteiner, 18. september 2019.

Sofinancirali so tudi takratni sklad skupne porabe, ki je zbiral sredstva. Mura je tudi financirala izgradnjo stanovanjske zgradbe za svoje zaposlene, dajala kredite svojim zaposlenim za izgradnjo hiše. V letu 1991 je Murin stanovanjski fond štel skupno 616 stanovanj, v letu 2001 pa je imela Mura d.d. v lasti 185 stanovanj na lokacijah v Murski Soboti, Gornji Radgoni, Ljutomeru in Gornjih Petrovcih.

Financirala je tudi zdravstveno ambulanto, tako so imeli delavci tako rekoč na dvorišču svojega zdravnika in zobozdravnika. Financirala je tudi počitniške kapacitete za oddih delavcem v času poletnega dopusta, počitniško naselje v Rovinju, financirala je tudi izgradnjo 17 apartmajev v naselju Gajac na otoku Pag. Obnovila je s sofinanciranjem ostalih podjetij v pomurski regiji počitniški dom Jelka na Pohorju. Imela je tudi preventivne preglede delavcev in omogočala, da je v okviru Mure delovalo precej društev (športno, kulturno, gasilsko, aktiv invalidov). Zgodilo se je tudi, da so delavci zaradi pozicije dela več let v enaki drži postali invalidi 1 in 2 kategorije in je bilo potrebno za njih poskrbeti z zakonodajo. Bilo je tudi društvo, ki je pomagalo ljudem, ki so zabredli v odvisnost od mamil in alkohola. Te težave so se zavedali tudi v Muri in pomoči potrebnim delavcem pomagali, da niso takoj ostali brez službe. V svojih najboljših časih je Mura tudi s sofinanciranjem pomagala drugim podjetjem po celotni Sloveniji.

Slika 22: Rokometna in kegljaška ekipa Mure leta 1985⁵¹

Mura je prav tako poskrbela za aktivni oddih v zdravilišču. V letu 2001 je bilo v ta program vključenih 87 delavcev, kar nekaj pa jih je aktivni oddih v zdravilišču zavrnilo. Delavci Mure so letovali v termah Dobrna, Moravske Toplice in Dolenjske Toplice. Prav tako je Mura tudi spodbujala krvodajalske akcije. Delavci so imeli temu namenjene proste dneve in podjetje jim je tudi omogočalo krvodajalski izlet. Poskrbeli so tudi za upokoјence, imeli so organiziran

⁵¹ Naše delo, Športne igre Mure 85, št. 2. april 1985, str. 12.

izlet za upokojence, na katerega se je prijavilo tudi 1000 upokojencev, največkrat so potovali z vlakom. Organizirana je bila tudi socialna služba, ki je pomagala pri reševanju osebnih, družinskih in še kakšnih težav. Če povzameva, so po besedah gospoda Türkla delavci v Murinih najboljših časih vse potrebno imeli na delavskem pragu. Vse to se je drastično spremenilo s stečajem.

Po mnenju gospoda Türkla Mura ni bila zrela za stečaj, bila pa je za prisilno poravnavo, ampak neka politična odločitev je pač tako določila, ker pritisk ni bil samo iz domačega okolja, ampak tudi iz zunanjega. Veliko se je govorilo o pomoči države, tistih milijon evrov, ki jih je Mura prejela za prestrukturiranje podjetja. Če to razdelimo na zaposlene, je to znatno manj kot državna pomoč drugim podjetjem. Največja tragika pa je, da je Mura v bistvu skoraj polovico sredstev morala vrniti državi za neizplačane prispevke, ki jih ni plačala davčni upravi. Jaz ti dam in polovico dobim nazaj. Drugače bi bilo, če bi ta cel milijon ostal za obnovo in prestrukturiranje in bi se verjetno drugače končalo.

Največje število zaposlenih je bilo po spremembi družbenopolitičnega sistema. Naročil je bilo ogromno in primanjkovalo je zaposlenih. Zaradi vojne v Jugoslaviji je Mura prevzela vsa naročila bivših republik. Izguba balkanskega trga je bila za Muro hud udarec, saj je približno 70 % prihodkov pridobila z bivšim jugoslovanskim trgom.

Slika 23: Delo z najsodobnejšo opremo.⁵²

Leta 1994 je imela Mura najsodobnejšo strojno opremo, ljudje so imeli znanje in so bili specializirani na svojih delovnih mestih, delavci so bili pridni. V preteklosti je šivilja delala za razvoj Mure, zdaj na koncu, pa za njen obstoj. Do leta 1990 delavec ni imel le vseh teh

---

⁵² Arhivsko gradivo tovarne Mura.

ugodnosti, ampak je bila zelo ugodna tudi plača, če se je primerjala z republiškim povprečjem, je bila plača šivilje v Muri sorazmerno visoka, znatno višja kot, če jo primerjamo danes. Razmerje med plačo delavcev in vodstva je 1:4. Kasneje Mura ni več vlagala v nakup nove, modernejši opreme in strojev. V obdobju nabave novejši opreme Mura ni šla v korak s časom kot v preteklosti, tako se plače zaposlenih niso dvigovale tako kot prej in Mura je v bistvu teh devet let preživela na delavčevih ramenih z zniževanjem plač.

Slika 24: Sodelovanje vodstva s sindikatom Mure.⁵³

Zniževanje plač zaposlenim je šlo postopoma, prav tako je bilo potrebno delati dodatna dela, dodatne ure, ko se je število zmanjševalo, je bilo potrebno spremeniti organizacijo dela, da tisti, ki je prej delal samo eno operacijo, ker včasih je bilo v proizvodnji na eni liniji, da so delali tudi od 400 do 1500 kosov, zdaj tega več ni bilo, zdaj se je delalo dotično, 10 komadov. Delo v sami proizvodnji je bilo raznoliko in delavce je bilo potrebno usposobiti ne samo za eno operacijo, ampak za vse operacije. Tudi način proizvodnje se je razlikoval med ženskimi in moškimi oblačili. In delavec, ki je obvladal vse operacije, je bil iskan. Bilo je doseganje norme. Če je nekdo presegel normo, je dobil nagrado. Torej tudi te stvari so delavce motivirale za doseganje teh ciljev. Včasih je bilo to pozitivno, včasih pa tudi negativno. Delavci so prej prihajali in delali več, da bi dosegli norme in potem je prišlo do skupinskih norm, ki pa niso bile pravične. V starem sistemu so imeli tudi rekreacijo med delom, saj so ugotovili, da je delavec tam okrog 12 ure že izmučen in ne dosega takšnih rezultatov, zato so potem imeli skupinsko telovadbo, vendar je to trajalo samo 2–3 leta, ker je bilo potrebno delati in vsaka minutna je bila pomembna. Prav tako je pritisk na delavce slabo vplival, pa ne le na količino ampak tudi kvaliteto. Kljub temu pa je bilo vzdušje zelo pozitivno. Bila so tudi pozitivna doživetja.

⁵³ Murnin gvant, Podpis izrednega dogovora, št. 12, 18. december 2008, str. 2.

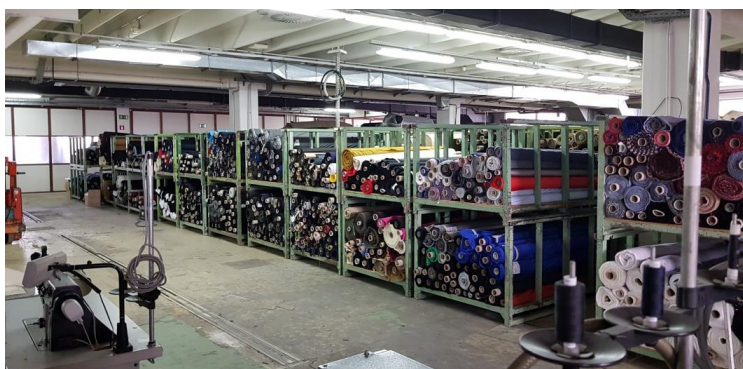

Se je pa tudi vmes pojavilo nezadovoljstvo. Največji problem je bil, ko so začeli odpuščati. Ni bilo samo odpuščanje problem, delavcu je bilo potrebno dati odpravnino, kajti za odpravnine ni bilo denarja. Tukaj so se začele konfliktno situacije med vodstvo in sindikatom. Prav tako se plače niso več povečevale in število delavcev z minimalno plačo se je povečevalo.

Slika 25: Pogovor z gospodom Jožetom Türklom.⁵⁴

Na Muro ga vežejo lepi spomini, kot najbolj pozitivno izkušnjo pa je izpostavil dogodek sindikata, ko so dosegli, da je se je preko 3000 vloženim pritožbam o izplačilu regresa delavcem vrne denar. Tukaj je predvsem čutil to pripadnost podjetju in da je res dosegel nekaj pozitivnega za delavce, ki bi lahko na ta prepotreben denar pozabili. Najbolj žalosten trenutek pa pravi, da je bil, ko je Mura odšla v stečaj in je po mnenju javnosti bil sindikat vse kriv, da tega stečaja ni preprečil, čeprav odločitev nikoli ni bila na strani sindikata ampak na strani vodilnih.

Slika 26: Današnja polna skladišča blaga.⁵⁵

⁵⁴ Avtor fotografije Lina Fefer, 18. december 2019.

⁵⁵ Avtor fotografije Neža Šteiner, 18. september 2019.

4.2 DELAVSKI KADER

Srce vsakega podjetja je delavski kader. Tisti, ki so najštevilčnejši in so v Muri s spretnimi rokami ustvarjali umetnine, ki so jih nosili širom sveta. Murina obleka je bila vedno sinonim za kakovost, ki so jo dosegale pridne šivilje z ostrim očesom in natančnimi rokami. V najino raziskovalno nalogo sva želeli vključiti zaposlene v Muri, ki bi predstavljali vsa obdobja njenega obstoja. Najina najstarejša informatorka tako šteje 90 let in je z nama delila spomine na dni, ko je bila Mura na višku svoje moči, najmlajša informatorka pa je predstavnica zadnje generacije zaposlenih, ki prioritete in prej naštetih bonitet ni poznala.

4.2.1 Pogovor z Jolanko Karas

Gospa Karas naju je pričakala, kot se za šiviljo spodobi, za šivalnim strojem v Kupšincih. Kljub častitljivim 90-im letom gospa Karas z veseljem in iskrico v očeh pripoveduje o svoji življenjski poti v Muri. Gospa je izučena šivilja, rojena leta 1929, 22 let je delala na tekočem traku, kot sama pravi za strojem, zadnjih osem let pa na vzorčnem oddelku, kjer so šivali vzorčne obleke in obleke krojene po meri. Po osnovni šoli je naredila vajeništvo v Murski Soboti. Najprej je delala v podjetju Kroj, nato pa se je zaposlila v Muri. Najprej je delala na moškem oddelku, potem pa je šivala žepe v ženske plašče. Na vzorčnem oddelku pa je bila dinamika dela povsem drugačna, saj so delale v sodelovanju z oblikovalkami, ki so krojile vzorčne primere. Sama se rada pošali in pravi, da je že dlje časa v pokoju, kot je delala, saj se je upokojila leta 1985, ko je dopolnila 30 let delovne dobe, kar je takrat zadostovalo za upokojitev. Kot pravi, je v Muri delala v najlepših letih.⁵⁶

Slika 27: Delavke v obratu Mure leta 1961.⁵⁷

⁵⁶ Intervju z Jolanko Karas, 29. januar 2020.

⁵⁷ Arhivsko gradivo tovarne Mura.

Gospa Jolanka se spominja, da je bilo za delavca dobro poskrbljeno, prav tako so imeli v Muri oddelek, ki je bil namenjen samo učenju, da so se mlade, nove šivilje učile šivati.

Pravi, da je bil odnos med delavci dober. Delali so dopoldne in popoldne. En teden dopoldne, drugi teden pa popoldne. Najprej so se v službo vozili s kolesom, potem pa je Mura organizirala avtobusni prevoz. Zelo so se razveselili, ko se jim ni bilo več potrebno zjutraj pozimi v mrazu voziti s kolesom in se ponoči vračati domov.

Svoj delavni dan je opisala takole: najprej so malo delali, nato je bila malica in potem so nadaljevali z delom. Malico so si najprej nosili s sabo, z odprtjem podjetja Družbena prehrana pa so tople obroke dobili v Muri. Gospa Jolanka se spominja, da je bila hrana odlična in čas odmerjen za malico zadosten. Gospa je imela tudi svojega osebnega zdravnika v Muri, prav tako je bila 8 let krvodajalka. Želela bi še dlje, ampak ji niso več dovolili, saj njena kri ni bila več primerna.

Njeni spomini na Muro so zelo pozitivni. Pogoji so bili zelo dobri in za delavce je bilo poskrbljeno. Bila je dobra razsvetljava, imeli so klimo, da jim v poletnih mesecih ni bilo prevroče. Sicer je včasih prišlo do nesporazumov med delavci in nadrejenimi »majstri«. Ker je bilo podjetje veliko in vsi nikoli niso zadovoljni, je bilo to za pričakovati.

Dela je bilo vedno dovolj, ampak včasih jim je tudi uspelo, da so si v službi šivali kakšne obleke za pust, saj so imeli material in pripomočke na voljo. Seveda se je zgodilo, da jih je zalotil kakšni nadrejeni, ampak kot sama pravi, so z očmi zamižali.

Slika 28: Gospa Jolanka še danes rada šiva.⁵⁸

⁵⁸ Avtor fotografije Lina Fefer, 29. januar 2020.

Ker je bila vrsto let krvodajalka, se je udeleževala organiziranih izletov. Njihova pot jih je največkrat vodila v Dalmacijo, najbolj se ji je v spomin vtisnila Crikvenica. Potovanja so trajala 10–14 dni in en del je plačal sindikat. Ta potovanja so bila organizirana med skupnimi dopusti, konec junija, začetek julija.

Dopusta niso imeli za božič in novo leto, saj so bili takrat komunistični časi. Božič je bil kot navaden delovni dan. To jim sicer ni bilo všeč, ampak oblast je narekovala druge navade. Zelo nerada pa je delala ob nedeljah, še posebej takrat, ko je bila v Murski Soboti organizirana tombola, ki jo je imela zelo rada.

Dogodek, ki ga še posebej hrani v lepem spominu, pa je obisk bivšega predsednika skupne države Josipa Broza Tita. Takrat so nadrejeni že nekaj dni prej zahtevali, da je bilo vse čisto in pospravljeno. Ko je prišel na obisk, je šel med njimi in oni so morali samo delati. Seveda jim je uspelo malce pokukati, ko so odšli mimo. Vse skupaj pa je bilo zelo vznemirljivo. V spominu ji je ostalo tudi to, da so včasih ženske pele med delom, še posebej tisti sodelavki, ki se je poročila, ampak se je zaradi komunizma vse prepovedalo.

Slika 29: Obisk predsednika Tita v Muri leta 1966.⁵⁹

Poklic šivilje je bil v tistem obdobju zelo spoštovan in prav tako zelo iskan. Nadrejene »majstrice« so bile fine dame, ki so v tem okolju še posebej izstopale. Spomni se, da so v

---

⁵⁹ Mura 50 let, Mura Murska Sobota 1975. str. 30.

obdobju Madžarske nadoblasti oficirji »majstrici« poljubili roko in se ji poklonili, kar je bila izjemna čast. Gospa Jolanka svojo pripoved zaključi s tem, da ji je Mura dala najlepša leta z lepo plačo in spoštljivim odnosom. Ko se odpraviva v kuhinjo, že zabrni šivalni stroj, saj jo je med našim pogovorom že klicala soseda, da ji mora popraviti zadrgo.

4.2.2 Pogovor z Bernardo Horvat

Gospa Bernarda Horvat naju je sprejela na svojem domu in bila nekoliko v dvomih, ali bo znala odgovarjati na najina vprašanja. Ko sva povedali, da je najin cilj, da nama pove svojo zgodbo, ki jo je preživela v Muri, so zgodbe kar vrele na plano. Gospa Bernarda je bila rojena leta 1943 na Razkrižju. Po končani osnovni šoli je bila tri leta vajenka v Ljutomeru, da se je izučila za poklic šivilje. Po propadu podjetja v Ljutomeru se je preselila v Mursko Soboto in se zaposlila v Muri, in sicer v Tozdu moških oblačil, ki so ji pogovorno rekli tudi »Težka«.⁶⁰

Slika: 30: Šivanje moških plaščev.⁶¹

Njeni spomini na delo v Muri so lepi. Pravi, da so morali delati veliko, vendar je bil za to zaslužek toliko večji in tako je šlo iz leta v leto. Mura se je širila in vedno nekaj gradila. Gospa Bernarda je bila vsestranska šivilja, ki se je na različnih operacijah dobro znašla. Zaradi tega je bila iskana in je lahko opravljala delo drugih, kar jo je seveda večkrat izmučilo. Ker v začetku še ni bilo organiziranih prevozov, se je preselila v Mursko Soboto in stanovala na ulici Štefana Kovača kot najemnica še z nekaj dekleti, ki so prav tako delale v Muri. Njena

⁶⁰ Intervju z Bernardo Horvat, 27. januar 2020.

⁶¹ Arhivsko gradivo tovarne Mura.

pot jo je nato vodila za tri leta v sosednjo Avstrijo, vendar jo je ljubezen pripeljala nazaj v Muro, kjer je spoznala svojega moža, ki je bil prav tako zaposlen tam. Na njuno prošnjo jima je Mura dala dvosobno stanovanje. Gospa pravi, da so v Muri imeli posluh za mlade družine, nobena težava ni bila priti do stanovanja ali do kredita za stanovanje. Oba z možem sta imela v tistem obdobju zelo dobre plače, saj sta oba presegala normo, prav tako je sama doma še zaslužila dodatno plačo s šivanjem pozno v noč. Gospa Bernarda se je s 30-imi leti delovne dobe upokojila leta 1993, ko je bila stara 50 let. Pravi, da je zelo vesela, da je takrat odšla, ker je vse šlo samo še na slabše.

Gospa Bernarda nam je opisala tudi svoj delovni dan, ki se je začel okrog ob pol šestih, ko je peš prišla v Muro. Prva izmena je trajala do pol dveh, druga izmena pa od dveh do desetih zvečer. Takoj zjutraj, ko je prišla v službo, se je ustavila v kuhinji, kjer je bil v veliki košari kruh in sveže kuhana kava. Nato je sledilo delo za šivalnim strojem. Vse je bilo na normi, tekoči trak, to je bila motivacija, da si delal hitro in kakovostno. Morali so biti hitri, saj ko je en končal, je tisti za njim že delal naslednji korak, delo je bilo namreč razdeljeno po operacijah. Gospa pravi, da je zadnjih 20 let šivala rokave v moške suknjiče, kar je bila zelo zahtevan in precizna operacija. Njena norma je bila 92 suknjičev na dan. Ker se je hitro naučila in bila večša takšnega dela, je večkrat naredila veliko več, kot je bilo določeno. Vsak si je svoje delo zaznamoval z nalepko, ki so jih ob koncu sešteli in preračunali odstotke.

Slika 31: Za dobro plačilo so delavci morali dosežati visoko normo.⁶²

Med malico so nekateri hodili na kratko pavzo, predvsem kadilci, ki so to včasih izkoristili in so hodili na pavzo med delom, da jim ne bi bilo potrebno delati, tako potem niso dosegali

---

⁶² Arhivsko gradivo tovarne Mura.

norme in so bili okarani. So se pa našli tudi nepošteni ljudje in gospa je pripovedovala, kako je njena mojstrica bila nepravilna in se je vedno izživila nad njo, čeprav je zelo dobro opravljala svoje delo. Motilo jo je tudi, da ta mojstrica niti sama ni vedela, kako opraviti delo in se je jezila na ljudi, kot je bila gospa Bernarda, ki je bila na tem področju boljša.

Gospa še danes opaža, da že od takrat zelo glasno govori, ker so bile naprave glasne in se je navadila na takšen način govora. Pravi, pa da ji je bilo na delovnem mestu zelo lepo in velikokrat so se smejali in na skrivaj pojedli kakšne ocvirke, čeprav ne bi smeli. Vsaka brigada je imela tudi določen čas za malico in čisto na začetku so si svojo malico nosili, potem pa so bile že kuharice, ki so kuhale zelo dobro, toplo hrano.

Odnosi z nadrejenimi so bili po besedah gospe Bernarde dobri. Večkrat so se sprehodili skozi brigade in pohvalili delavce za njihovo delo, kar jim je še posebej godilo. Nekoliko manj lepe spomine ima na svojo nadrejeno »majstrico«, ki se je po njenih besedah prevelikokrat izživila nad njo in njenim delom.

Gospo sva povprašali, ali še danes čuti kakšne poškodbe, ki so nastale zaradi dela. Povedala je, da zaradi dela ni nikoli imela nobenih poškodb. Pravi pa, da je večkrat bolna prišla na delo, ker bi se ji procenti hitro zmanjšali in je tako raje bolna delala, kot ostala na bolniški. Njej kot šivilji pa je zelo ustrezalo, da jim je podjetje ponudilo, da so lahko za majhen denar kupili blago in ostale potrebščine za šivanje in si še kaj sešili doma.

Slika 32: Prijeten klepet z gospo Bernardo Horvat.⁶³

⁶³ Avtor fotografije Lina Fefer, 27. januar 2020.

Bolj se približujemo obdobju njene upokojitve, boj težke so njene besede. Najbolj jo boli, ko se pelje mimo tovarne in vidi, kako razpada, še posebej, ko se spomni, kakšen direndaj je bil nekoč v teh poslopih, ko so še delali tako, da niti luči niso uspeli ugasniti. Ne more si predstavljati, kako je prišlo de tega. Ne razume, kako so lahko včasih tako z veseljem hodili delat, zdaj se je pa to vse spremenilo. Dela je bilo sicer veliko in norme so bile visok, delo je bilo težko, vendar je bil dober zaslužek. Pogovor zaključimo z mislijo, da je za dobro opravljeno delo potrebno dobro plačilo in na srečo ni doživela usod delavk v Muri, ki so v zadnjem obdobju delale za minimalno plačo in hodile v službo v negotovosti. Tega v zlatih časih Mure ni bilo.

4.2.3 Pogovor z Gezo Fajsom

Ob prijetnem obujanju spominov z gospo Bernardo se nam je pridružil njen znanec gospod Geza Fujs. Sicer je prišel na obisk, ampak kot strastni športnik, nam je še zaupal svojo zgodbo. Tudi tukaj lahko potrdimo trditev, da v Prekmurju lahko na vsakem koraku srečaš bivšega zaposlenega v Muri ali vsaj njegovega sorodnika.

Geza Fujs je bil rojen leta 1943 in je v Muri delal v tako imenovanem »Težkem« obratu, kar 35 let. Delati je najprej začel v centru mesta, kjer so imeli usposabljanje za šivanje. Potem je delal za šivalnim strojem, na koncu pa je pristal na medfaznem likanju. V začetku mu je bilo lepo, delali so veliko, ponoči, včasih pa še tudi ob nedeljah. Povedal nama je, da je to bil čas ko so vedeli, zakaj sploh delajo, pa tudi odnosi so bili drugačni v primerjavi z današnjimi. Upokojil se je leta 2001 z dopolnjenimi 40-imi leti delovne dobe.⁶⁴

Na začetku je bilo vse v redu. Stvari so se začele slabšati po osamosvojitvi. Ko je še delal v Muri, so imeli vsak posameznik normo, ki jo je moral doseči, dnevno oziroma mesečno. To se je po njegovem odhodu spremenilo, uvedle so se skupinske norme. Potem se nekaterim delavcem ni več zdelo pomembno delo, drugi pa so se zelo trudili, a na koncu pa so zaslužili enako. To se mu ni zdelo pravično. Tisti, ki se jim ni ljubilo delati, so bili po navadi strastni kadilci. Ti so začeli kaditi, kdaj se jim je zaljubilo. Čeprav je bilo veliko dela za narediti, jih to ni zanimalo.

Gospod Geza je še danes strastni igralec nogometa, zato sva ga povprašali, kako je bilo za to poskrbljeno v Muri. Seveda je najprej omenil nogometni klub Mura, kateremu je bila dolga leta glavni pokrovitelj ravno tovarna Mura in prav tako je bil predsednik kluba gospod Milan Mörec. So pa preko podjetja hodili tudi na različna športna tekmovanja. Imeli so tudi

---

⁶⁴ Intervju z Gezo Fajsom, 27. januar 2020.

telovadnico in teniško igrišče. Na igrišču v telovadnici je odvijalo tekmovanje v malem nogometu in gospod Geza se zelo dobro spomni, da so jim ženske sešile drese. To so bili časi veselja in so ob športu pozabili na trdo delo. Ženske so navijale in kričale, kot da bi bil konec sveta, nam še v smehu zaupa gospod Geza, ki je bil eden ključnih igralcev na tekmah v malem nogometu. Zelo dobro se spomni druženja po službi, ko so igrali kar na krožnike in kozarce. Peli so, se veselili, smejali in zabavali. Tekme so se odvijale po delovnem času ali ob nedeljah. Poleg telovadnice so imeli tudi fitness. Imeli so določen urnik, da si vedel, kdaj je telovadnica prosta, saj je bila konstantno zasedena. Kasneje so telovadnico spremenili v skladišče in tako so se zaključili tudi nogometni turnirji.

Slika 33: Udeležba Murinih delavcev na sredozemskih igrah.⁶⁵

Za delavca je bilo nekoč zelo lepo poskrbljeno. Včasih so jim kavo nosili kar med stroji, da ne bi odšli na odmor, saj je bilo tako veliko dela. Zjutraj so dobili še svež kruh, vendar proti koncu so to ukinili. Lahko se je zgodilo tudi, da so delavce prosili, naj ne gredo na malico, ker je bilo toliko dela in seveda se jih je veliko odločilo, da raje izpustijo obrok in oddelajo svojo normo.

Kolektivni dopusti so bili sočasno z njihovimi nemškimi partnerji. Na dopust si se lahko odpravil v Rovinj. Tam so imeli apartmaje. Tam je bilo tako lepo urejeno, da so vsako leto hodili tja, tudi z družino. Če si želel dopustovati v Rovinju, si se moral prijaviti. Večina delavcev, ki niso prihajali iz mestnega okolja, so dopuste izkoristili za delo na kmetiji. V Rovinju so Murini apartmaji sestavljali celotno naselje. Vsak apartma je imel 2 sobi, kuhinjo in teraso za sončenje, nastanjeni pa so bili tik ob morju. Nekateri so Rovinju rekli tudi Sobota v malem. Hišice so propadle, ko so prišli begunci med vojno in jih uničili. Velikokrat delavci

⁶⁵ Murnin gvant, Udeležba na 15. sredozemskih igrah v Almeriji, št. 7, letnik 4, 2005. str. 5.

niso želeli deliti dobička in so ga raje namenili projektom Mure, kot je bil tudi Rovinj, saj so smatrali, da gradijo za svoje otroke.

Slika 34: Druženje v počitniškem letovišču na otoku Pag⁶⁶

Delo v Muri je bilo naporno in včasih tudi stresno. Ampak v njenih najlepših časih so delavci vedeli, za kaj delajo in za to dobili dobro plačo. Vedeli so, da bodo s tem gradili tudi prihodnost svojih otrok. Odnos nadrejenih do njih je bil vedno spoštljiv, vsaj gospod Geza je to lahko potrdil, ampak zgodbe, ki so sledile po stečaju Mure, niso bile več prijetne in kot sam pravi, mu je zelo hudo, ko se sprehaja proti Rakičanu in se zazre v prostore, kjer so nekoč srkali kavo in ob sproščenem klepetu niti pomislili niso, da bo to nekega dne le propadajoča stavba.

Slika 35: Gospod Geza Fujs je še danes strasten športnik⁶⁷

⁶⁶ Murnin gvant, Dopustovanje, št. 6, letnik 4, 2005. str. 2.

⁶⁷ Avtor fotografije Lina Fefer, 27. januar 2020.

4.2.4 Pogovor s Simono Baler

Gospa Simona Baler je predstavnica zadnje generacije delavcev, ki so okusili grenak konec Mure. Informatorji, ki so nama do sedaj pripovedovali zgodbe o srečnih koncih, niso izkusili konca, ki ga je doživelo 30. julija 2019 še zadnjih nekaj sto delavk, ko so se za njimi dokončno zaklenila vrata v tovarno, ki je v najboljših letih hranila številne Pomurce.

Gospa Simona Baler se je rodila leta 1973. Njena pot v Muri se je začela tako kot zgodba mnogih šivilj pred njo. Že njena mati je bila šivilja in v Prekmurju je bil to takrat skoraj edini poklic. Programi v tekstilni smeri so bili polni in to je bil poklic, pri katerem ti je bila služba zagotovljena. Tako ji ni preostalo drugega, kot da tudi sama postane šivilja. V Muri je začela delati leta 1992. S prihodom so se že čutile napetosti izgube balkanskega trga in vse večji pritisk na izvoz izdelkov v tujino.

Tritedenski dopusti so bili ukinjeni. Najprej so se zmanjšali na dva tedna, naslednje leto pa že na en teden. Naslednja leta se je nekajkrat zgodilo, da niso dobili delitve dobička, tako se je počasi začela kazati kriza v podjetju. Vse ugodnosti, ki so bile do tedaj (rekreacije, izleti, zdravnik), vse je bilo ukinjeno. Zgodilo se je tudi, da niso redno izvajali sistematskih zdravstvenih pregledov in tudi s tem se je začela krhati skrb za dober status delavca. Počitnice, ki so jih nudili v Rovinju, so bile takrat že ukinjene. Počitniški domovi so bili le še na Pagu.

Slika 36: Nekatere delavke so v Muri preživele tri stečajne postopke.⁶⁸

Njen delovni položaj je bil nadrejeni. Delavcem za šivalnimi stroji bila je tako imenovani mojster. Na začetku so bili odnosi med delavci dobri zaradi samostojne norme, ko pa se je

---

⁶⁸ Vir: <https://www.rtvsllo.si/gospodarstvo/nov-stecaj-na-pogoriscu-nekdanje-mure/493428> (12. januar 2020).

začela skupinska norma, pa so se odnosi začeli krhati. Na delu so se izoblikovale manjše skupinice, ki so se potem med seboj družile. Delo se ji ni zdelo pretežko, ker obstajajo še težja dela. Pogoji za stroji so bili takrat kar dobri, seveda so se skozi leta slabšali, a na splošno je bilo še vedno v redu.

Tekom delovnega dne so imeli pol ure časa za malico. Malica je bila organizirana po urah. Hrane jim niso kuhali, temveč vozili, na izbiro pa so imeli pet menijev. Na začetku so nudili tudi solate, jogurte, rogljičke. To pa so tudi skozi leta ukinili. Na začetku so se »štempljali« le dvakrat, in sicer ob prihodu in odhodu. Če si odšel iz delovnega mesta prej, si moral samo povedati. Proti koncu pa se je tudi to spremenilo in je nadzor postal ostrejši. Včasih so se k plači štele tudi nadure, na koncu nadur niso želeli več plačali. Telefoni so bili na delovnem mestu prepovedani. Vendar se tega veliko ljudi ni držalo. Bilo je tudi obdobje, ko so imeli 5-minutno telovadbo. Organizirani so bili tudi Murini pikniki in obletnice. Na teh piknikih so po stečaju že sami plačevali hrano.

Veliko ljudi je iz Mure odšlo prostovoljno, saj so se v Prekmurju začela odpirati nova delovna mesta, nekaj pa so jih tudi odpustili. S pritožbami pri sindikatu niso veliko dosegli. Zato so se počutili osamljene v boju z birokracijo in nemočne, ko so zrl, kako Mura hiti proti lastnemu propadu. Zaradi pritiska, ki ga je kot mnogi Murni delavci čutila pred stečajem, je podala odpoved in si poiskala drugo službo, kar pa ni bila lahka naloga. Velikokrat so se še pogovarjali z bivšimi sodelavci, kakšen psihični pritisk je bil na takratnih delavcih Mure, ki so si le želeli, da bi delali tako, kot so v zlatih časih, ko je bil delavec vreden veliko več. A ta zgodba se je na žalost končala in vsak izmed njih si je moral poiskati svojo.

Slika 37: Prostori nekdanjega podjetja Mura⁶⁹

⁶⁹ <https://vestnik.si/clanek/aktualno/arum-koncana-velika-zgodba-mure-724338> (19. januar 2020)

5. ZAKLJUČEK

Skozi najino raziskovalno nalogo, ki sva jo poimenovali »Pretrgana nit šivilje v Muri« sva povezali zgodovino podjetja, ki je v našem pomurskem okolju zelo pomembno vplival na razvoj in boljši socialni položaj delavcev in samo zgodbo podkrepiva z osebnimi zgodbami zaposlenih. Nisva želeli vpletati masovnega števila zaposlenih, saj sva kmalu ugotovili, da so njihove zgodbe zelo podobne, zato sva poskušali zbrati zgodbe zaposlenih skozi celotno obdobje zaposlenih v Muri. Ravno ti pogovori z informatorji dajo dodatno težo raziskovalnega dela, ko začutiš veselje in stisko in ko se zgodbe malih ljudi zapišejo in nikoli pozabijo.

Med raziskovanjem najine teme sva si zastavile tudi tri hipoteze. V pravi sva trdili, da je bilo delo v Muri izjemno težko in se delavci niso z veseljem vračali na delavno mesto. To hipotezo lahko delno potrdiva, saj sva preko pripovedi vodilnih in delavcev Mure, ki so sedeli za šivalnimi stroji, izvedeli, da je delo bilo res garaško, ampak so se z veseljem vračali v službo, saj so za svoje dobro opravljeno delo dobili tudi dobro plačilo. V celoti pa bi lahko hipotezo potrdili v zadnjih letih delovanja Mure, ko so delavci oddelali svoje delo za minimalno plačo.

Kot drugo sva trdili, da je bilo za delavce bolje poskrbljeno v obdobju bivše skupne države Jugoslavije kot po osamosvojitvi Slovenije. To hipotezo lahko v celoti potrdiva, saj so vsi zaposleni potrdili, da se je socialna skrb za delavca po osamosvojitvi, predvsem pa po stečaju, povsem spremenila v negativnem smislu.

Kot tretje sva predvidevali, da je bilo ves čas do propada podjetja Mura dobro poskrbljeno za delavčev prosti čas. To hipotezo lahko delno potrdiva. Delavci so imeli mnoge dodatne možnosti aktivnega preživljanja prostega časa preko raznih društev, ki so večinoma s stečajem Mure tudi propadli. V obdobju po osamosvojitvi Slovenije so ugodnosti, ki so jih delavci koristili vedno bolj izginjale iz njihovega urnika saj se je podjetje začelo ubadati s finančnimi težavami.

Tovarna Mura je Prekmurju dala veliko, dala mu je zagon in priložnost, da se razvije in najde nove kreativne možnosti za razvoj. Dediščina bivših šivilj se kaže v številnih manjših podjetjih, ki se še danes ukvarjajo s tekstilno industrijo. Zagotovo lahko trdiva, da je Mura povezovala ljudi v pokrajini ob Muri in da je njen konec zagotovo bridek spomin marsikaterega posameznika.

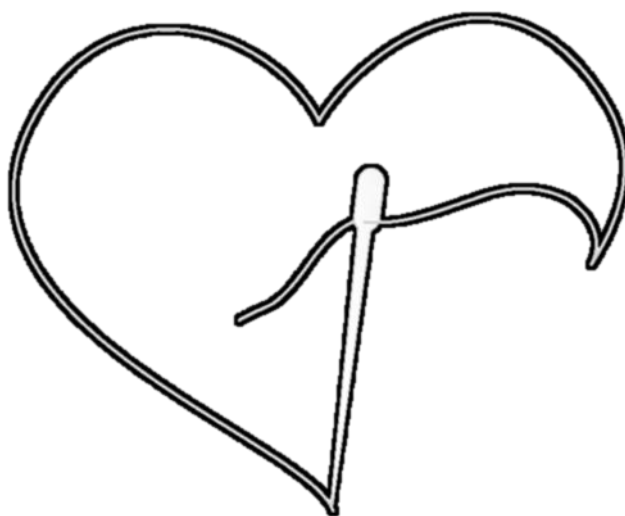

KAKO NAPREJ?

Ob koncu najine raziskovalne naloge so se nama porajala številna vprašanja, kako bi lahko najino raziskovalno nalogo še nadgradili. Zelo zanimiva bi bila raziskava o oživitvi tekstilne industrije v Murski Soboti. Ne več tako masovni tekstilni obrat, kot je bila nekoč Mura ampak butični z visoko dodano vrednostjo.

Najina raziskovalna naloga bi lahko bila dober uvod v muzej tekstilstva, ki bil počastitev vseh delavcev, ki so prispevali svoje delo k razvoju tovarne Mura. V opuščenih prostorih bi se zagotovo našel prostor, ki bi bil namenjen samemu razvoju tovarne Mura, njenim delavcem in doprinosu k razvoju Pomurske regije. Zagotovo bi bil zanimiv za otroke vseh starosti, kjer bi se izvajale delavnice ročnih del, ki jih v šoli danes zelo primanjkuje.

Po najini ideji bi se muzej z raznimi delavnicami lahko imenoval »Nit spominov«. Vsak pomemben dogodek v zgodovini si zasluži omembo in spomenik zato verjameva, da bodo nekoč del trajnega spomina v Murski Soboti tudi vsi zaposleni bivše tovarne Mura.

Slika 38: Predlog logotipa muzeja tekstilstva⁷⁰

---

⁷⁰Vir: https://www.clipartkey.com/mpngs/m/53-531823_heart-pin-sew-png-image-needle-and-thread.png (18. februar 2020).

VIRI IN LITERATURA

LITERATURA

- Forjan Nataša, Stanje tekstilne industrije v Sloveniji: primer Mure d. d., Ljubljana 2003.
- Fujs Metka, Mura - odprto: ustvarjalni svet soboške modne konfekcije, Murska Sobota 2012.
- Kosi Anita, Vpliv prestrukturiranja podjetja Mura d. d. na človeške vire, Maribor 2004,
- Mura 50 let, Mura Murska Sobota 1975. str. 30.
- Več avtorjev, Uf, Industrija!, Maribor 2012.

INTERNA GRADIVA PODJETJA MURA

- Gibanja na področju kadrov, družbenega standarda, varnosti in zdravja pri delu ter požarnega varstva v Muri, d. d.
- Organizacijski predpisi o ugotavljanju nagrad, premij in dodatkov za leto 1991
- Album s fotografijami

INTERNETNI VIRI

SSKJ – razlaga pojmov

- <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=konfekcija> (20. 12. 2019).
- <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=%C5%A1ivilja> (20. 12. 2019).
- <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=nacionalizirati> (20. 12. 2019).
- <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=petletka> (20. 12. 2019).
- <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=patriarhat> (25. 2. 2020).

RTV SLOVENIJA

- <https://www.rtv slo.si/gospodarstvo/foto-in-video-murina-zgodba/207578> (18. 12. 2019)
- <https://www.rtv slo.si/slovenija/protest-delavcev-mure-molk-in-stisnjene-pesti/208240> (19. 1. 2020).
- <https://www.rtv slo.si/gospodarstvo/mura-podlesnik-potrebuje-enajst-milijonov/207740> (12. 1. 2020).
- <https://www.rtv slo.si/gospodarstvo/se-en-stecaj-na-pogoriscu-mure-243-delavcev-aruma-dobilo-odpoved/494538> (12. 1. 2020).

OSTALI VIRI SLIKOVNEGA GRADIVA:

- [https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/murska-krajina-\(1932-1941\).html](https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/murska-krajina-(1932-1941).html) (20. 12. 2019).
- <https://zgodovinanadlani.si/1942-i-zasedanje-avnoj-a/> (20. 12. 2019).
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tovarna_perila_in_pletenin_Mura_1961.jpg (20. 12. 2019)
- https://sl.wikipedia.org/wiki/Dravska_banovina (20. 12. 2019)
- www.museu.eu (20. 12. 2019)
- <https://siol.net/posel-danes/novice/nekdanji-lastnik-mure-v-stecaj-433162> (12. 1. 2020).
- <https://www.dnevnik.si/1042757799> (12. 1. 2020).
- <http://www.modami-lan.com/> (11. 1. 2020).
- <https://novice.press/2019/08/02/reportaza-mure-ni-vec-na-tem-kraju-se-ne-bo-nikoli-vec-sivalo/> (12. 1. 2020).
- [https://siol.net/novice/svet/umrl-je-nekdanji-egiptovski-predsednik-hosni-mubarak-519463\(25. 2. 2020\).](https://siol.net/novice/svet/umrl-je-nekdanji-egiptovski-predsednik-hosni-mubarak-519463(25.2.2020))
- <https://www.biography.com/us-president/bill-clinton> (25. 2. 2020).
- <https://www.delo.si/gospodarstvo/podjetja/milan-morec-je-novi-direktor-tekstilnega-podjetja-rls.html> (11. 1. 2020).
- <https://vestnik.si/clanek/aktualno/arum-koncana-velika-zgodba-mure-724338> (19. 1. 2020)

ČASOPISNI ČLANKI

- Novine, št. 1, 3. 1. 1926, str. 6.
- Murska krajina, št. 14, 18. 6. 1939, str. 2.
- Murin gvant, št. 3, 16. 3. 2007, str. 1.
- Naše delo, Športne igre Mure 85, št. 2, april 1985, str. 12.
- Murnin gvant, Podpis izrednega dogovora, št. 12, 18. 12. 2008, str.2.
- Murnin gvant, Udeležba na 15. sredozemskih igrah v Almeriji, št. 7, letnik 4, 2005. str. 5.
- Mura lifestyle, Obleka, ki naredi človeka, št. 3, jesen-zima 2005/06, str. 79.

INFORMATORJI

- Milan Mörec, Jože Türkel, Bernarda Horvat, Geza Fujs, Jolanka Karas, Simona Baler.